

Chceme
vedieť
viac

o budúcnosti
vzdelávania
na Slovensku

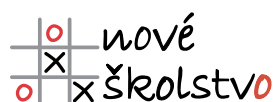
Potreby detí a ich napĺňanie

Raná starostlivosť, predškolské a základné vzdelávanie

POZIČNÝ DOKUMENT K PRVÉMU OKRÚHLEMU STOLU ZÁSTUPCOV A ZÁSTUPKÝŇ
POLITICKÝCH STRÁN A ODBORNÍKOV A ODBORNÍČOK V OBLASTI VZDELÁVANIA

Editor: Peter Drál' | noveskolstvo.sk & chcemevedietviac.sk

KAMPAŇ REALIZUJE

KAMPAŇ V ROKU 2016 PODPORUJE

MEDIÁLNY PARTNER

Kopernikovský obrat zmenil naše nazeranie na vesmír, svet a na ľudí v ňom. Tak ako Kopernik umiestnil Slnko do stredu sústavy, je načas, aby sme postavili dieťa do centra systému vzdelávania, okolo ktorého sa bude točiť všetko ostatné: výchovné a vzdelávacie metódy, príprava učiteľov, vybavenie škôl aj rôzne ďalšie verejné politiky.

Fedor Blaščák
filozof

Základný rámec

Ústava SR garantuje každému právo na vzdelanie.¹ Štát prostredníctvom povinnej školskej dochádzky vytvára podmienky na plnenie tejto povinnosti, avšak nezaručuje prístup ku kvalitnému vzdelaniu. Deklaruje jeho bezplatnosť², no nezabezpečuje pokrytie všetkých nákladov. Legislatívne vymedzuje jednotlivé stupne a formy vzdelávania³, no nezaručuje ich prepojenosť. Ústava garantuje rovnosť v právach⁴, avšak nezabezpečuje faktickú rovnosť šancí v povinnom vzdelávaní, ani dostupnosť rozmanitých vzdelávacích dráh.

Ako možno dosiahnuť, aby mal každý prístup ku kvalitnému vzdelaniu a aby neboli niektoré vzdelávacie príležitosti nedostupné pre jednotlivcov a celé skupiny kvôli ekonomickým, sociálnym, kultúrnym alebo zdravotným prekážkam?

Ako možno zvýšiť kvalitu, dostupnosť a prepojenosť systémov ranej starostlivosti, predškolskej prípravy a základného vzdelávania, aby lepšie reflektovali potreby ľudí?

Rodí sa čoraz menej detí a populácia starne.⁵ Silné ročníky odchádzajú do penzie, zatiaľ čo populačne slabé ročníky vstupujú do vzdelávacieho systému a na trh práce. To vytvorí tlak na alokovanie zdrojov na systém služieb pre rôzne vekové skupiny ľudí. Požiadavka na zvýšenie zdrojov investovaných do ranej starostlivosti a vzdelávania pri znižujúcom sa počte detí bude pri zostavovaní budúcich verejných rozpočtov narážať na požiadavku zvýšenia zdrojov na sociálnu starostlivosť a dôchodky rozširujúcej sa skupiny seniorov. Ak sa oba systémy nezmenia a neefektívnia, čoraz viac zaťažia ekonomicky aktívne obyvateľstvo a zvýšia finančný aj morálny dlh krajiny.

Ako možno predísť tomu, aby populačné zmeny nepostavili verejné služby pre rôzne skupiny obyvateľov do konkurencie, neohrozili medzigeneračnú solidaritu a zároveň neúmerne nezaťažili ekonomicky produktívnu časť populácie?

**Atlas predstav
o budúcnosti vzdelávania
na Slovensku**

<http://atlas.chcemevedietviac.sk>

„Politici by nás mali ochraňovať, viac sa zaoberať našimi problémami, rešpektovať detské sny. Všetko by bolo ľahšie, keby dospelí chceli vypočuť naše názory a brali ich do úvahy.“⁶

vyhlásenie detí v rámci prípravy Akčného plánu pre deti

Dieťa v centre pozornosti

Pohľad na deti sa mení na základe poznatkov neurovedy aj psychológie. **Na detstvo sa už nenazerá iba ako na predstupeň dospelosti, ale ako na plnohodnotnú etapu života.**⁷ Vzťahy medzi deťmi a dospelými sa menia, deti sú čoraz viac vťahované do rozhodovania. S nárastom rozmanitosti v spoločnosti sa menia aj vzorce výchovy, ktoré nemusia byť vždy v súlade so zaužívanými princípmi inštitucionálnej výchovy a vzdelávania.

Každé dieťa je jedinečné a má potenciál, ktorý možno rozvíjať. Každé dieťa má tiež **špecifické predpoklady individuálneho vývinu a rozvoja osobnosti**, ktoré súvisia s jeho zdravotným stavom, sociálnym a kultúrnym zázemím. To všetko vplýva nielen na mieru naplnenia jeho základných i novo vynárajúcich sa potrieb, ale aj potrieb pri učení sa a socializácii.

Výskumy potvrdili, že **komplexná starostlivosť o deti v útlom veku**, ktorá je v prípade potreby doplnená o odbornú pomoc pre dospelých, **sa štátu vyplatí**.⁸ Deti, ktoré sú zaradené do takýchto programov, prospievajú v základných školách lepšie ako deti, ktorým takáto starostlivosť poskytovaná nebola. Pri porovnaní nákladov a benefitov sa ukázalo, že **investície vynaložené do prevencie a včasnej intervencie sú nižšie ako financie vynakladané až na riešenie problémov.**⁹

Slovensko patrí ku krajinám s **najnižšou mierou inštitucionálnej ranej starostlivosti detí do 3 rokov**.¹⁰

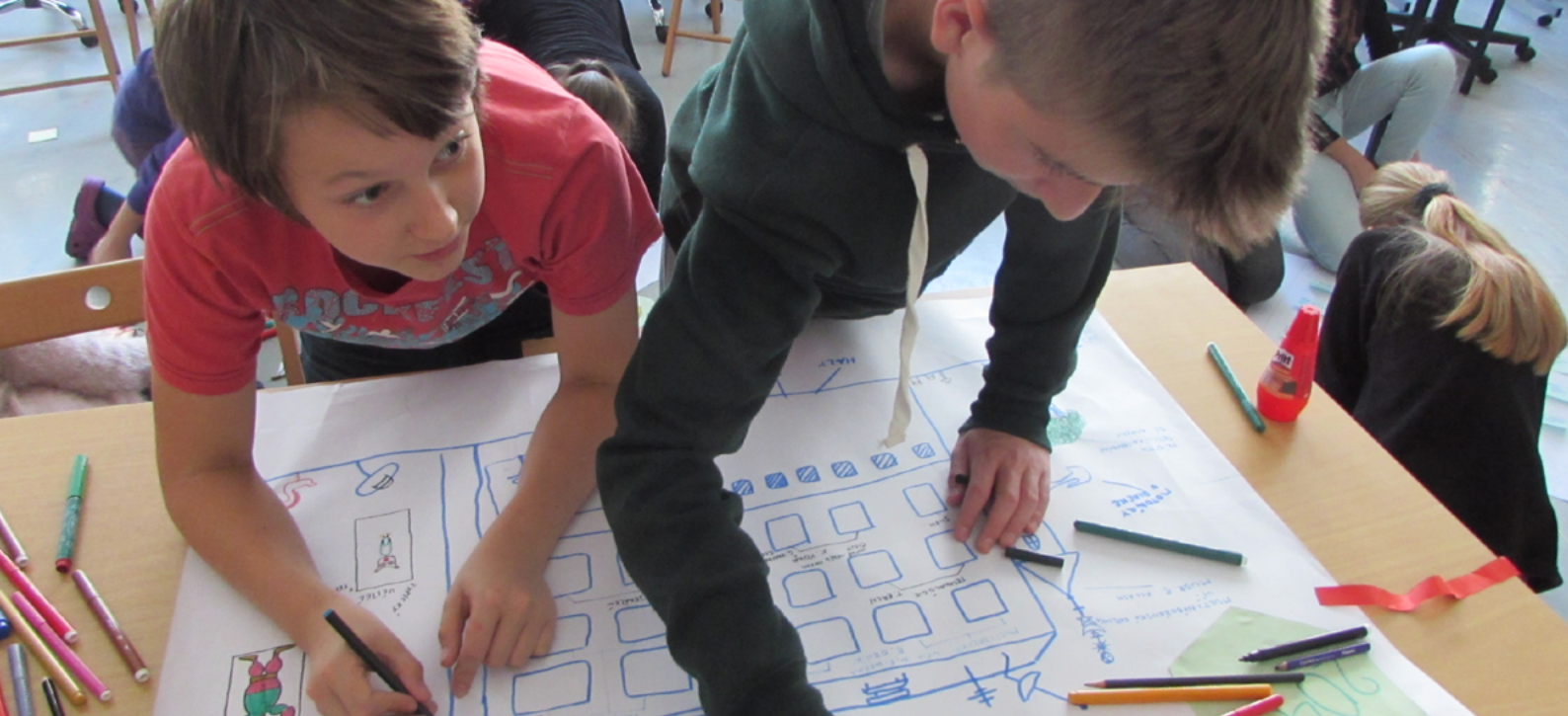
Nedostatok jasli a terénnej podpory si zamestnaní rodičia kompenzujú s pomocou starých rodičov, avšak vzhľadom na predlžovanie produktívneho života aj meniaci sa životný štýl **opatrovanie starými rodičmi už nie je samozrejmosťou**. Komerčne poskytované služby sú pre mnohé rodiny finančne nedostupné a služby poskytované nekomerčne na mnohých miestach vôbec neexistujú.¹¹

Rodičov na Slovensku dlhodobo trápi **nedostatok kapacít materských škôl pre deti od 3 rokov, ktorá je často prekážkou ich ekonomickej aktivity**. Existuje len málo možností na skĺbenie práce a rodičovstva.¹² Okrem toho sú častou prekážkou na zaradenie do predškolského vzdelávania aj špecifické potreby detí, ich zdravotné alebo sociálne znevýhodnenie.

Na **rôznu mieru pripravenosti detí začať si plniť povinnú školskú dochádzku** reaguje vzdelávací systém iba obmedzenými nástrojmi – odkladom, zaradením do nultého ročníka či garanciou bezplatnej predškolskej výchovy rok pred nástupom do školy.¹³ U dieťaťa sa posudzuje tzv. **školská zrelosť**, no jeho posúdenie ako nezrelého **nevedie automaticky k poskytnutiu podporných služieb**.

Akým spôsobom možno systémovo posilniť ranú starostlivosť, aby bola všeobecne dostupná, odborne poskytovaná a zohľadňovala špecifické potreby detí a ich rodín?

Ako možno skĺbiť požiadavky na domácu a inštitucionálnu starostlivosť o deti, aby neboli prekážkou ekonomickej aktivity rodičov?

„My stále tápeme a nevieme, aké školstvo vlastne chceme. Má byť centralizované alebo decentralizované? Má byť direktívne, prísne, alebo skôr povolné, nedirektívne? Má byť orientované na žiaka alebo na učebnú látku? Má sa viac sústrediť na učenie pre prax, život, alebo sa má posilniť všeobecné vzdelanie či odborné? Má byť humanistické, pragmatické, všeobecné?“

Miron Zelina
psychológ a pedagóg

Dobrá škola za rohom

Vyššie dvoch tretín ľudí na Slovensku si myslí, že deti by mali na **základnej škole získať všeobecný rozhľad a morálne základy**. Podľa väčšiny ľudí sa má vzdelávanie špecializovať až na vyšších stupňoch. Obyvatelia väčších miest špecializáciu základných škôl nepodporujú o nič viac ako obyvatelia malých obcí.¹⁵

Vyššie polovica ľudí je presvedčená, že **štát má garantovať dostupnosť kvalitných škôl v každej lokalite**. Tri štvrtiny požadujú **také financovanie, aby rodičia nemuseli platiť už nič navyše**.¹⁶

Zisťovanie kvality vzdelávania testovaním nemá na Slovensku veľkú podporu. O jeho dôležitosti je presvedčená necelá tretina populácie. Viac ľudí si myslí, že o **kvalite školy lepšie vypovedá individuálne napredovanie žiakov**. Iba veľmi nízke percento rodičov sa pri výbere školy riadi výsledkami testov.¹⁷

Najčastejšie označovanou požiadavkou verejnosti voči školám je, aby na nich bola dobrá atmosféra a deti do nich chodili radi. Ďalšími požiadavkami sú zlepšenie prístupu učiteľov, skvalitnenie vybavenia a viac spolupráce žiakov medzi sebou.¹⁸

Rozmanitosť detí podľa väčšiny ľudí nie je prekážkou pre ich učenie. Väčšina nesúhlasí s tým, že by sa šikovní žiaci nemali vzdelávať so slabšími a je presvedčená, že učitelia by mali vedieť zohľadniť potreby rôznych detí.¹⁹ Verejnosť je však rozdelená v tom, či má byť učiteľ skôr autoritou a zdrojom poznania alebo priateľom a sprievodcom učením. **Od rodičov sa očakáva väčšia spoluúčasť na výchove a vzdelávaní** svojich detí, avšak do vyučovania by podľa väčšiny ľudí zasahovať nemali.²⁰

Slovenský vzdelávací systém rozmanité deti kategorizuje na bežných žiakov a na žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, kam patria aj žiaci s postihnutím, znevýhodnením či nadaním.²¹ Systém z takto vytvorených kategórií odvodzuje obsah, formy aj organizáciu výchovy a vzdelávania, požiadavky na pedagogických a odborných zamestnancov, a taktiež riadenie a financovanie škôl. **Individuálne potreby detí sú v rámci jednotlivých kategórií prehliadané**.

Každoročne pomerne **veľká časť žiakov neprospeje z niektorého predmetu a opakuje ročník**²², a to bez ohľadu na to, či majú alebo nemajú špecifické potreby. Prax ukazuje, že tento postup nezlepšuje ich vzdelávacie výsledky a zvyšuje riziko predčasného ukončenia štúdia.

Ako možno učiteľov a školy podporiť, aby dokázali lepšie zohľadňovať potreby rôznych žiakov?

Ako nastaviť vzdelávacie štandardy a hodnotenie výstupov pri diferencovanom vyučovaní?

Kto môže najlepšie zabezpečiť efektívne riadenie a financovanie základného vzdelávania?

Ako správne nastaviť hodnotenie škôl?

„Moje prvé dieťa je školopovinné a už štyri roky sa trápi. Je neuveriteľné, že presne to, čo som v škole prežívala ja, zostalo nezmenené. Nečakala som to.“²³

účastníčka workshopu
Žilina

Sloboda aj rovnosť s garanciou kvality?

Súčasný vzdelávací systém na Slovensku podľa medzinárodných porovnaní do veľkej miery reprodukuje, prípadne až prehĺbuje sociálne nerovnosti. **Vzdelávacie výsledky vo významnejšej miere ako v iných vyspelých krajinách predurčuje skutočnosť, do akého prostredia sa dieťa narodí.**²⁴

Nerovnosti sú markantné aj pri porovnaní regiónov s rôznou mierou nezamestnanosti. Testovanie 9 ukázalo, že čím je horšie sociálno-ekonomické postavenie rodín, tým majú ich deti horšie výsledky v škole. Najslabšie výsledky v teste z matematiky dosahujú žiaci z okresov, kde sa miera nezamestnanosti pohybuje medzi 20 a 30 %.²⁵

Slovenská republika v súčasnosti čelí konaniu Európskej komisie kvôli **nezabezpečeniu rovných podmienok na vzdelávanie všetkých detí**, za oddelené a kvalitatívne nerovnaké vzdelávanie rómskych detí v bežných školách a ich vysoké zastúpenie v špeciálnych školách.²⁶

Rodičom pri napĺňaní práva na slobodný výber školy neprekáža, ak sa má ich dieťa vzdelávať v skupine rozmanitých detí.²⁷ Prekáža im, ak rozmanitosť znižuje kvalitu výučby preto, že časť spolužiakov, pochádzajúcich zo sociálne znevýhodneného prostredia alebo so zdravotným znevýhodnením

nenapreduje vo výučbe tak ako ostatní. Pri nedostatočnej systémovej podpore žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami sú tieto deti vnímané ako „problémové“, ktoré brzdia všetky ostatné.

V praxi nie sú vytvorené podmienky na to, aby mohli učitelia skutočne zohľadňovať individuálne potreby rôznych detí pri ich učení sa. Čoraz viac rodičov preto vyhľadáva alternatívne formy vzdelávania, od ktorých si sľubujú vyššiu kvalitu. Veľká časť žiakov základných škôl taktiež prestupuje na osemročné gymnáziá.²⁸ V systéme pretrváva boj o žiaka, ktorý je nositeľom financií.²⁹

Významná **časť učiteľov požaduje väčšiu slobodu** v tom, čo a ako učia a menej regulácií a kontroly zo strany štátu.³⁰ Iná **časť učiteľov požaduje podrobné osnovy a postupy.**³¹ Trendom do budúcnosti je ponúkať nielen deťom, ale aj dospelým čoraz pestrejšie vzdelávacie programy. To však predpokladá rozšírenie poskytovateľov vzdelávacích služieb a s tým spojenú rôznorodosť zisťovania kvality.

Učenie sa užitočným veciam čoraz viac presahuje hranice školy. Tým narastá dôležitosť neformálneho vzdelávania, vnútornej motivácie na učenie aj schopnosti učiť sa. Tlak na výkon postavený najmä na vonkajšej motivácii a absentujúca podpora žiakov pri učení rozširujú priepasť medzi tými, ktorí chcú a vedľa sa učiť a tými, ktorým sa nechce alebo nedarí.

Ako skĺbiť požiadavku po slobode s garanciou rovného prístupu ku kvalitnému vzdelaniu?

Ako umožniť všetkým deťom dostať kvalitný štandard bez ohľadu na ich národnosť či na sociálne postavenie ich rodín?

Zoznam použitých zdrojov

1. Ústava SR. Čl. 42, ods. 1.
2. Tamtiež, ods. 2.
3. Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon). § 16, 23 – 25, 27 – 33.
4. Ústava SR. Čl. 12, ods. 1 a 2.
5. Správa o zdravotnom stave obyvateľstva SR za roky 2012 – 2014. (2015) Bratislava: Úrad verejného zdravotníctva SR. Dostupné vo formáte [pdf](#).
6. Deti o svojich právach. Kvalitatívna sonda do života detí na Slovensku. (2012) Bratislava: Slovenský výbor pre UNICEF.
7. [Atlas predstáv o budúcnosti vzdelávania na Slovensku](#). (2015) Šamorín: Nové školstvo.
8. Muschkin, C. G., Ladd, H. F., Dodge, K. A. (2015) Impact of North Carolina's Early Childhood Initiatives on Special Education Placements in Third Grade. In *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 2.2.2015. Dostupné [tu](#).
9. Tamtiež.
10. Hanzelová, E., Kešelová, D. (2014) Zdroje a prekážky rastu zamestnanosti žien s dôrazom na zosúladenie pracovného a rodinného a osobného života. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny. Dostupné ako [pdf](#).
11. Tamtiež.
12. Tamtiež.
13. Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon). § 19, ods. 4 – 9.
14. Máme humanistické školstvo, no náročný v ňom nie sme, hovorí Miron Zelina. *Sme*, 1.9.2015. Dostupné [tu](#).
15. Aká základná škola je kvalitná? Druhá správa o zisteniach z reprezentatívneho prieskumu verejnej mienky o vzdelávaní na Slovensku. (2015) Dostupné [tu](#).
16. Akých chceme učiteľov a učiteľky? Tretia správa o zisteniach z reprezentatívneho prieskumu verejnej mienky o vzdelávaní na Slovensku. (2015) Dostupné [tu](#).
17. Aká základná škola je kvalitná? Dostupné [tu](#).
18. Tamtiež.
19. Tamtiež.
20. Akých chceme učiteľov a učiteľky? Dostupné [tu](#).
21. Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon). § 2, ods. j – q.
22. K 15. 9. 2015 ročník opakovalo takmer 17,5 tisíc žiakov základných škôl. Údaje dostupné [tu](#).
23. Dve desiatky tvorivých workshopy pre žiakov aj širokú verejnosť sa v rámci kampane Chceme vedieť viac realizovali v priebehu rokov 2014 a 2015 po celom Slovensku. Dokumentácia z workshopov je dostupná [tu](#).
24. Šiškovič, M., Toman, J. (2014) PISA: 2012. Výsledky Slovenska v kocke. Bratislava: Inštitút vzdelávacej politiky MŠVVŠ SR. Dostupné [tu](#).
25. Testovanie T9-2014 – priebeh, výsledky, analýzy. (2014) Bratislava: NÚCEM. Dostupné ako [pdf](#).
26. Viac informácií [tu](#).
27. Slovenské školstvo prešľapuje na mieste. Prvá správa o zisteniach z reprezentatívneho prieskumu verejnej mienky o vzdelávaní na Slovensku. (2015) Dostupné [tu](#).
28. K 15. 9. 2015 na osemročných gymnáziách študovalo vyše 21,5 tisíc študentov. Údaje dostupné [tu](#).
29. Informácie o normatívnom financovaní škôl dostupné [tu](#).
30. Pozri napríklad [otvorený list](#) Slovenskej komory učiteľov k inovovaným štátnym vzdelávacím programom.
31. Pozri napríklad [stanovisko](#) Združenia samosprávnych škôl Slovenska k tej istej záležitosti.

